

УДК 658.14:334

А. П. Гейдор,
к. е. н., доцент кафедри економіки та фінансів підприємства,
Київський національний торговельно-економічний університет, м. Київ
ORCID ID: 0000-0002-5098-0882

Т. М. Бізбіз,
студентка, Київський національний торговельно-економічний університет, м. Київ
ORCID ID: 0000-0002-9394-7978

DOI: 10.32702/2306-6814.2020.1.73

ДЖЕРЕЛА ФІНАНСУВАННЯ СТАРТАПІВ В УКРАЇНІ

A. Heidor,
Candidate of Economic Sciences, Associate Professor at the Department of Economics
and Business Finance, Kyiv National University of Trade and Economics
T. Bizbiz,
student of economics faculty, Kyiv National University of Trade and Economics

SOURCES OF FINANCING STARTUP IN UKRAINE

У статті досліджено позицію України в світових рейтингах, які відображають стан впровадження інноваційних ідей, тенденції щодо зміни у можливостях залучення інвестицій та легкості ведення бізнесу. Згідно з дослідженням, незважаючи на покращення позицій України у всіх рейтингах, вітчизняним стартаперам все ще потрібно докласти багато зусиль, щоб знайти хоча б одне джерело фінансування, не говорячи вже про 2 і більше. Розглянуто характеристики стадій розвитку стартапу, у якості яких запропоновано "посівну" стадію, стадії запуску, зростання, розширення та "виходу". У відповідності до характеристики кожної з них, виокремлено можливі джерела й фінансування. Проведено узагальнення способів залучення інвестицій для фінансування стартапу, у якості яких запропоновано використання моделі "3 F", бізнес-інкубаротів, бізнес-акселераторів, бізнес-ангелів, венчурних фондів та краудфандингу; уточнено їх сутнісні характеристики. Проаналізовано найбільші за обсягом інвестиції у вітчизняні стартапи.

The article investigates Ukraine's position in world rankings, which reflects the state of implementation of innovative ideas, trends of changes in investment opportunities and ease of doing business. According to the study, despite improving Ukraine's positions in all rankings, domestic start-ups still have to make a lot of effort to find at least one source of funding, not to mention 2 or more. The characteristics of the stages of development of a startup, in which the "seed" stage, stages of start-up, growth, expansion and "exit" are considered. According to the characteristics of each of them, possible sources and financing are separated. Generalization of ways to attract investments to finance start-ups was proposed, which suggested the use of 3 F model, business incubators, business accelerators, business angels, venture funds and crowdfunding; their essential characteristics are specified. The largest investments in domestic start-ups are analyzed. Based on the research, it is determined that the investment climate in Ukraine, in particular in the field of innovation, is improving year by year. The main resources for supporting and facilitating the development of innovative projects in Ukraine are venture capital firms, which invest heavily in both the early stages and the stages of project development and expansion. However, the amount of financial resources coming from business angels and business accelerators is smaller and is directed mainly to the early stages of project implementation. Government support for startup innovative projects can be provided through grants, preferential lending programs, research funding, financing innovative projects in certain sectors (agriculture, ecology, energy-saving technologies, social sphere, etc.). Due to the economic instability in the country and the high riskiness of the projects, banking institutions and the state remain practically inactive in financing startups.

We see the prospects for further research in this area in developing effective mechanisms for attracting bank loans and public resources as sources of financing for startups, taking into account the experience of Western countries.

Ключові слова: стартап, Україна в світових рейтингах, стадії розвитку стартапу, модель "3F", бізнес-інкубатор, венчурний фонд, бізнес-акселератор, бізнес-ангел, краудфандинг.

Key words: startup, Ukraine in world rankings, stages of startup development, model "3F", business incubator, venture capital fund, business accelerator, business angel, crowdfunding.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ У ЗАГАЛЬНОМУ ВИГЛЯДІ ТА ЇЇ ЗВ'ЯЗОК ІЗ ВАЖЛИВИМИ НАУКОВИМИ ЧИ ПРАКТИЧНИМИ ЗАВДАННЯМИ

Запорукою успішного розвитку будь-якої держави є наявність інновацій, які здатні спростити та полегшити життя як окремого індивіда, так і суспільства загалом. Першоосновною інновацій виступає ідея, яка за певних умов здатна генеруватись у продукт, що користуватиметься попитом на ринку. А одним із чинників такої трансформації є фінансове забезпечення реалізації ідеї. Тому особливої актуальності набувають питання, пов'язані з пошуком та залученням фінансових ресурсів для підтримки та розвитку креативних і водночас ризикових бізнес структур — стартапів, особливо зважаючи на стрімке зростання їх чисельності та затребуваність в Україні.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Аналіз останніх досліджень і публікацій дав змогу виявити, що окремі аспекти даної проблематики були досліджені С. Бланком [1], Д. Збанацьким [2], О. Мрихіною, А. Стояновським, Т. Міркуною [3], Н. Івашовою [4] та іншими. Проте в працях зазначених авторів увага акцентується переважно на формуванні стартапів, чинниках, які їм сприяють чи перешкоджають та характеристичні етапи їх розвитку. Водночас недостатньо висвітленими залишаються питання щодо особливостей джерел залучення коштів, напрямів та структури фінансування стартапів на сучасному етапі розвитку економіки.

МЕТА СТАТТІ

Метою статті є аналіз основних джерел фінансування стартапів в Україні в умовах нестабільності національної економіки.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ

Стартап — це нова, нещодавно створена компанія (можливо ще не зареєстрована офіційно), що будує свій бізнес на основі інновацій або інноваційних технологій, володіє обмеженою кількістю ресурсів (як людських, так і фінансових) і планує виходити на ринок. Впроваджені нею інноваційні технології можуть бути глобальними (тобто дана інновація буде інновацією для всього світу) або локальними (тобто дана технологія та ідея запозичені, але будуть інновацією в конкретному регіоні або країні) [5].

Щороку в Україні зростає кількість інноваційних ідей та прогресивних людей, які готові їх втілювати. Згідно із глобальним рейтингом інновацій за 2019 рік (Global Innovation Index 2019) Україна посіла 47 місце (із 129 країн) [6], а у рейтингу країн світу за кількістю стартапів, складеним сервісом Startup Ranking, Україна займає 43 місце у світі (зі 191-го), і з показником в 255 стартапи випередила Філіппіни, Малайзію, Румунію, Грецію та інші [7].

Проте найоригінальніша ідея не завжди виживає на ринку та знаходить джерела фінансування на розвиток. Розробникам стартапів потрібно докласти багато зусиль, щоб знайти хоча б одне джерело фінансування, не говорячи вже про 2 і більше. Свідченням цього є позиція України за показником "легкості залучення стартаперами фінансових ресурсів", який обчислюється в індексі глобальної конкурентоспроможності країн світу та бере до уваги 235 показників із кожної економіки, зокрема ВВП, корупцію, глобалізацію, безробіття, витрати на освіту та медицину. Так, у 2019 р. за цим показником Україна посіла 54 місце (зі 63 країн) [8]. Позицію України в інших Світових рейтингах представлено у таблиці 1.

За результатами щорічного дослідження Світового банку сформовано рейтинг Doing Business, який оцінює

Таблиця 1. Україна у Світових рейтингах

Назва рейтингу	Місце у 2017 р.	Місце у 2018 р.	Зміна позиції
Рейтинг інвестиційної привабливості	134 (з 174)	131 (з 174)	+3
Рейтинг найкращих країн для ведення бізнесу	80 (з 153)	77 (з 161)	+3
Індекс процвітання	112 (з 149)	111 (з 149)	+1
Рейтинг глобальної конкурентоспроможності	89 (з 135)	83 (з 140)	+6

Джерело: власна розробка авторів на основі [9—11].

Таблиця 2. Україна в рейтингу "Doing Business"

Показник	Місце з 190 країн у 2019 році
Рейтинг легкості ведення бізнесу	71
Регістрація підприємства	56
Отримання позик	32
Оподаткування	54
Міжнародна торгівля	78
Забезпечення виконання контрактів	57

Джерело: власна розробка авторів на основі [12].

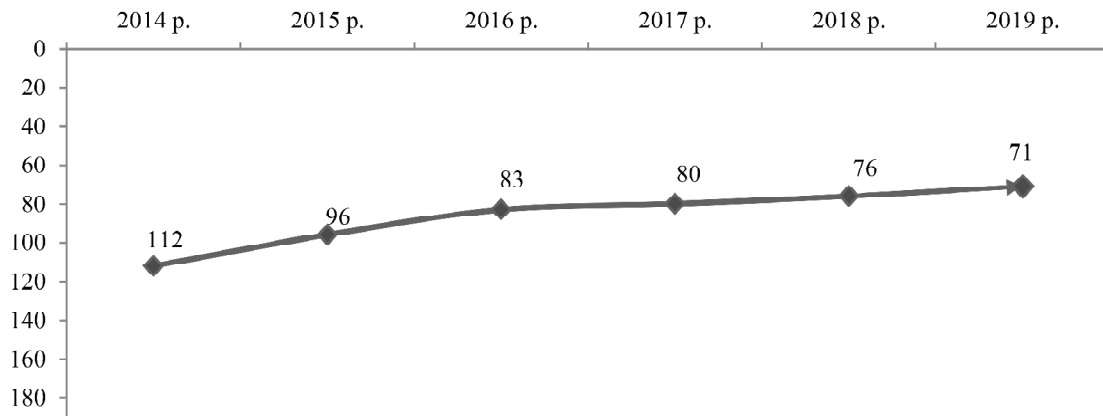

Рис. 1. Динаміка позицій України у рейтингу легкості ведення бізнесу "Doing Business" за 2014—2019 рр.

Джерело: побудовано авторами на основі [12].

країни по сприятливості умов ведення бізнесу за допомогою різних показників, які зазначено в таблиці 2.

Динаміку позицій України у рейтингу легкості ведення бізнесу "Doing Business" за 2014—2019 рр. представлено на рисунку 1.

Кожен стартап, варто розглядати як проект, який має певні етапи свого розвитку. Поділ на етапи є приблизний, адже залежить від мети і спрямованості стартапу, сфери його діяльності та інших критеріїв, які будуть впливати на швидкість розвитку, кількість та обсяг інвестицій в стартап.

Тому універсального підходу щодо опису розвитку стартапів не існує. Найчастіше розглядається скорочена класифікація стадій розвитку стартапів, згідно з якою вони проходять у своєму розвитку 5 стадій, характеристики яких наведено в таблиці 3.

З таблиці 3 видно, що, окрім власних коштів, на різних стадіях розвитку стартапу активно залучаються

зовнішні джерела фінансування. Тому доцільним є узагальнення способів їх залучення (рис. 2).

Початок реалізації власної ідеї у стартапера характеризується використанням правила "трех F": у нього вірять і підтримують фінансово лише сім'я (Family), друзі (Friends) та диваки (Fools) [14]. Основною перевагою такого фінансового джерела є відсутність боргів та отримання стартапером всього прибутку. Але обсяг власних та сімейних коштів, які інвестуються в стартапи, здебільшого, є незначним.

Бізнес-інкубатор — це організація, яка надає на певних умовах і на певний час спеціально обладнані приміщення та інше майно суб'єктам малого та середнього підприємництва, що розпочинають свою діяльність, з метою сприяння у набутті ними фінансової самостійності [15]. Бізнес-інкубатори є моделлю підтримки бізнесу на ранній стадії, яка передбачає інтенсивний розвиток проекту в найкоротші терміни. Для швидкого виходу на

Таблиця 3. Характеристика стадій розвитку стартапу та джерел його фінансування

№	Стадія розвитку стартапу	Зміст стадії	Що саме необхідно?	Джерела фінансування
1	2	3	4	5
1	Посівна стадія (seed stage)	Є ідея, команда чи її частина, ентузіазм та бажання	Детальний план розвитку стартапу; Участь у конкурсах, навчаннях, перевірити життєздатність стартапу	Власні заощадження; 3F (сім'я, друзі, диваків); бізнес-інкубатори; венчурні фонди
2	Стадія запуску (startup stage)	Створена робоча модель; злагоджена команда із розподіленими функціями; сформований план розвитку	Налагодити систему просування на ринок, залучення користувачів/ клієнтів. Пошук додаткового фінансування	Власні кошти. Кошти бізнес-ангелів. Краудфандинг
3	Стадія зростання (growth stage)	Діюча компанія, яка має сформований продукт, послугу чи технологію і приносить прибуток. Є постійні користувачі та помітне місце на ринку	Доопрацювання недоліків. Масштабування на ринку. Залучення більшої кількості користувачів	Великий інвестор чи інвестиційна компанія
4	Стадія розширення (expansion stage)	Завершений функціональний продукт, що приносить прибуток. Відпрацьована реклама, сервіс, управління компанією	Визначитися із майбутнім компанії. Продовжувати розширяти коло користувачів чи виходити на нові ринки	Розподіл часток між інвесторами. При потребі можливе залучення додаткових коштів
5	Стадія «виходу» (exit stage)	Налагоджена робота компанії. Хороші позиції на ринку, постійний прибуток	Компанія функціонує як звичайний бізнес і приносить засновникам і інвесторам прибуток, або інвестори продають компанію або її частину інвестиційному фонду чи великому інвестору	Випуск акцій. Інвестори отримують доходи у вигляді дивідендів або через продаж своїх часток у бізнесі

Джерело: [13].

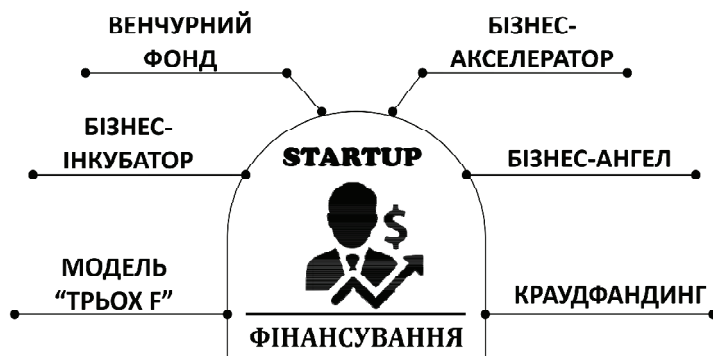

Рис. 2. Способи залучення інвестицій для фінансування стартапу

Джерело: власна розробка авторів.

ринок проекту забезпечуються інвестування, інфраструктура, експертна і інформаційна підтримка. В Україні функціонує понад 20 бізнес-інкубаторів, найпотужнішими серед яких є: EastLabs, iHUB, HappyFarm, GrowthUp, WannaBiz, Voomy IT-парк та інші [16].

Ще одним джерелом коштів для стартапів є венчурні фонди. Венчурний фонд — це інвестиційний фонд, діяльність якого спрямована на інвестування інвестиційних проектів на ранніх стадіях свого розвитку [17] і характеризується підвищеним ступенем ризику. До особливостей венчурного фінансування можна віднести: відносно невелика частка в капіталі компанії, яка завжди менша контрольного пакету; інвестиції на ранніх стадіях проекту; участь фонду в управлінні стартапом; продаж частки компанії після виходу продукції на ринок; диверсифікація ризиків. Звичайний термін венчурної інвестиції становить 3—5 років, а в деяких випадках термін може сягати 7—8 років. Загалом, розмір середнього чека венчурних інвестицій в 2018 році виріс на 112% у порівнянні з 2017 роком. Зараз він становить 0,92 млн дол. США [18].

Бізнес-акселератори вважаються проміжною формою розвитку стартапів між бізнес-інкубаторами та вен-

чурними фондами. Бізнес-акселератори є зазвичай комерційними структурами, а тому беруть в якості оплати за свої послуги частку у статутному капіталі компанії-клієнтів.

Бізнес-ангел — це приватна особа, що володіє капіталом, який вкладає в невеликі (порівняно з венчурними фондами) незвичайні та перспективні проекти на етапі створення в обмін на частку в її капіталі [19, с. 1].

Як правило, бізнес-ангел — це людина, якою керує не лише можливість примножити власні інвестиції, а й особистий інтерес до проекту, в який кошти вкладені. Така людина, як правило, не тільки фінансує стартап і чекає, поки він почне приносити прибуток, але й сама надає стартапу технічну і консультаційну допомогу (особливо, якщо обраний бізнес-ангелом стартап працює в тому ж напрямі, в якому він досягнув успіху).

Українські бізнес-ангели мають тісні зв'язки з іноземними інвесторами, що дозволяє їм акумулювати капітал та інвестувати його в прогресивні, але ризикові ідеї. Нині українські стартапи залучають "ангельські" інвестиції як від українських бізнес-ангелів, так і від зарубіжних (США та Європи). Український ринок нині представлений такими бізнес-ангелами: UAngel; UBan; Investment Mosaic і Startup.ua. За даними асоціації бізнес-ангелів UAngel, середній чек українського бізнес-ангела в угоді складає 20—60 тис. дол. США. Українським ангелам-інвесторам найбільш цікаві електронна комерція, онлайн — сервіси, програмне забезпечення, великі дані і аналітика [20].

Саме з підтримкою бізнес-ангелів стартували такі проекти, як Twitter, Google, PayPal, Facebook, Skype.

Краудфандінг (народне фінансування) — це отримання коштів від співтовариства людей, готових скласти грошима для надання допомоги, в цьому випадку, для розвитку багатообіцяючого стартап — проекту. Одним із найбільш успішних майданчиків краудфандінгу в Україні є BigIdea. Його було створено у 2009 р.

Таблиця 4. Найбільші інвестиції в вітчизняні стартапи в 2018 р.

Проект	Сфера використання	Головні інвестори	Сума інвестицій, млн дол. США
Git Lab	Додаток для всього життєвого циклу розробки програмного забезпечення	Iconiq Capital, Goldman Sachs	120,0
Bit Fury	Обслуговування біткойну та блокчейн технологій	KorelyaCapital, MacquarieCapital	80,0
People.ai	Платформа для продажів та реалізації маркетингу	AndreessenHorowitz, LightspeedVenturePartners	30,0
Busfor	Пошук, продаж автобусних квитків	VostokNewVentures	8,5
Yay Pay	Програмне забезпечення для дебіторської заборгованості, яке автоматизує платіжні процеси	InformationVenturePartners, Birchmere	8,4
Dream Team	Платформа для аналізу відео в прямому ефірі по різних напрямках у всьому світі	Mangrove Carital	5
Restream	Інтернет-платформа для пошуку репетиторів	Siliverton Rartners, Anorak Ventures	4,5

Джерело: власна розробка авторів на основі [22].

для обміну ідеями між соціально активними людьми, тому й отримав назву BigIdea. У 2012 р. BigIdea запус- тив краудфандингову платформу "Спільнокошт", яка стала першим майданчиком колективного фінансуван- ня в Україні. На думку засновників платформи, вона спрямована на реалізацію проектів, які здатні забезпе- чити системні зміни в суспільстві та сприяти економіч- ному зростанню національної економіки. У такий спосіб через такі платформи люди здатні фінансувати суспільні зміни. Завдяки "Спільнокошту" фінансування отримали стартапи Hromadske.tv та Громадське радіо [21].

За даними щорічного галузевого звіту групи інвес- тиційних компанії, які опубліковані у The Deal Book of Ukraine 2019 edition [17], українські стартапи (або стар- тапи, засновані українськими підприємцями) залучили у 2018 році 323 мільйони доларів інвестицій, що у 1,2 рази більше, ніж у попередньому році. У 2018 році було здійснено 44 нові інвестиції на різних стадіях роз- витку стартапу.

Через економічну та політичну нестабільність, в Ук- раїні залишаються незадіяними ще два джерела фінан- сових ресурсів для реалізації стартапів: банківські кре- дити та державна підтримка. Отриманню банківського кредитування нині перешкоджає високий рівень ризи- ку стартапів, що для банку може означати неповернен- ня вкладених коштів, а для стартапера — високі кре- дитні ставки та необхідність надання ліквідної застави або поручительства. На противагу, в західних країнах фінансування стартапів шляхом банківського кредиту- вання як на коротко-, так і на довгостроковій основі є суттєвим джерелом розвитку інновацій. Державна підтримка інноваційних проектів стартаперів може здійснюватись через надання грантів, програми пільго- вого кредитування, фінансування наукових розробок, фінансування інноваційних проектів у певних галузях (сільське господарство, екологія, енергозберігаючі тех- нології, соціальна сфера та інші).

ВИСНОВКИ

На основі проведеного дослідження, визначено, що інвестиційний клімат в Україні, зокрема в галузі інно- вацій, з року в рік покращується. Основними ресурса- ми підтримки та сприяння розвитку інноваційних проєк- тів в Україні є венчурні компанії, які вкладають чималі кошти як на початкових етапах, так і на етапах розвитку та розширення проєктів. Обсяг же фінансових ресурсів, які надходять від бізнес-ангелів та бізнес-акселера- торів, є меншим і скеровується, головним чином, в по- чаткові стадії впровадження проєктів. Через економіч- ну нестабільність у державі та високу ризиковість про- єктів, практично незадіяними у фінансуванні стартапів залишаються банківські установи та держава.

Перспективи подальших досліджень у цьому на- прямі вбачаємо у розробці дієвих механізмів залучення банківських кредитів та державних ресурсів як джерел фінансування стартапів, враховуючи досвід західних країн.

Література:

1. Бланк С. Стартап. Настольная книга основателя / Стив Бланк, Боб Дорф; пер. с англ. — М.: Альпина Паблицер, 2013. — 616 с.

2. Збанацький Д. Стартапи: юридичні та практичні аспекти / Д. Збанацький // Незалежний аудитор. — № 3 (14). — 2013. — С. 97—98.

3. Мрихіна О.Б. Перспективи стартап-компаній у контексті конкурентоспроможного розвитку українсько- го ринку високих технологій / О.Б. Мрихіна, А.Р. Стоя- новський, Т.І. Міркунова // Актуальні проблеми еко- номіки. — 2015. — №9 (171). — С. 215—225.

4. Івашова Н.В. Start up проєкти — інструмент реалізації інновацій / Н.В. Івашова // Економічні пробле- ми сталого розвитку: Міжнар. наук.-практич. конф. (24—26 квітня 2013 р.). — Суми, 2013. — Т. 4. — С. 115—116.

5. Чазов Є. Стартап як нова форма ведення бізнесу / Є. Чазов // Наукові праці Національного університету харчових технологій. — 2013. — № 52. — С. 122—128.

6. Україна в рейтингу інноваційних країн [Електрон- ний ресурс]. — Режим доступу: <https://www.slovoidilo.ua/2019/07/25/novyna/ekonomika/ukrayina-opustylasya-rejtnhu-innovacijnyx-krayin> (дата звернен- ня: 13.11.2019).

7. Startup Ranking. Countries Ranking: веб-сайт. URL: <https://www.startupranking.com/countries> (дата звер- нення: 13.11.2019).

8. Україна в рейтингах: позиції 2019 року [Електрон- ний ресурс]. — Режим доступу: <https://www.slovoidilo.ua/2019/06/21/infografika/polityka/ukrayina-rejtnhax-yak-zminylasya-pozyciyi-2019-roczni> (дата звернення: 13.11.2019).

9. Andre Wolf. BDO INTERNATIONAL BUSINESS COMPASS 2017. Publisher: Prof Henning Vopel and Dr Andre Wolf Hamburgisches Welt Wirtschafts Institut (HWWI) Baum wall 7 | 20459 Hamburg. — 480 pages [Елек- тронний ресурс]. — Режим доступу: https://www.bdo.ge/getattachment/Insights/Publications/BDO-IBC-International-Business-Compass-2017/BDO_IBC17_EN_web.pdf.aspx?lang=en-GB (дата звер- нення: 13.11.2019).

10. BDO International Businesscompass 2018: веб- сайт. URL: <https://www.bdo.global/en-gb/insights/bdo-germany/bdo-international-business-compass-2018> (дата звернення: 13.11.2019).

11. Глобальний рейтинг конкурентоспроможності 2018 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://case-ukraine.com.ua/news/globalnij-rejting-konkurentospromozhnosti-2018-yak-pokrashhiti-pozitsiyi-nezvazhayuchi-na-padinnya/> (дата звернення: 13.11.2019).

12. Doing business 2019: веб-сайт. URL: <https://www.doingbusiness.org/en/rankings> (дата звернення: 13.11.2019).

13. Баб'ячок Р.І. Основні тенденції розвитку стар- тапів в Україні — проблеми, перешкоди і можливості [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://www.civic-synergy.org.ua/wp-content/uploads/2018/04/Osnovni-tendentsiyi-rozvytku-startapiv-v-Ukrayini-1-1.pdf> (дата звернення: 13.11.2019).

14. Джерело фінансування Friends, Family, Fools [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://buduysvoe.com/publications/de-groshi-lebovskidzherelo-finansuvannya-friends-family-fools-fff3f> (дата звернення: 13.11.2019).

15. Про затвердження Порядку реєстрації організацій, діяльність яких спрямована на задоволення потреб суб'єктів малого та середнього підприємництва: Постанова Кабінету Міністрів України від 21.05.2009 № 510: веб-сайт. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/term/1898> (дата звернення: 13.11.2019).

16. Старт-акселератор чи бізнес-інкубатор — що краще для стартапу? [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://startupline.com.ua/startups/startup-akselerator-chy-biznes-inkubator-shcho-krashche-dlya-startapu-chastyna-ii> (дата звернення: 13.11.2019).

17. Джерело фінансування стартапів [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://bizua.org/266/dzherela-finansuvannya-startapiv> (дата звернення: 13.11.2019).

18. Інвестиції в Українські стартапи [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://www.epravda.com.ua/news/2019/04/23/647295/> (дата звернення: 13.11.2019).

19. Александро́ва Л. Бізнес-ангели інвестиційних проєктів / Л. Александро́ва // Фінансовий ринок України. — 2012. — №2. — С. 24.

20. Феномен приватного інвестування [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://news.finance.ua/ua/news/-/432627/fenomen-pryvatnogo-investuvannya-abo-yak-distaty-groshi-z-pid-matratsiv-ukrayintsiv> (дата звернення: 13.11.2019).

21. Финансирование стартапа в Украине [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://biggggidea.com/practices/1201/> (дата звернення: 13.11.2019).

22. Deal Book of Ukraine 2019 edition [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://www.slideshare.net/YevgenSysoyev/aventures-dealbook-2019-145451367> (дата звернення: 13.11.2019).

References:

1. Blank, S. and Dorf, B. (2013), *Startup. Nastol'naja kniga osnovatelja* [A Startup. Founder's Handbook].

2. Zbanats'kyj, D. (2013), *Startups: legal and practical aspects. Introduction, Nezaleznyj audytor, vol. 3* (14), pp. 97—98.

3. Mrykhina, O. B. Stoianovs'kyj, A. R. and Mirkunova, T. I. (2015), "Prospects of startup companies in the context of the competitive development of the Ukrainian high technology market", *Aktual'ni problemy ekonomiky, vol. 9* (171), pp. 215—225.

4. Ivashova, N. V. (2013), "Start up projects are an innovation tool", *Zbirka dopovidej na Mizhnarodnij naukovopraktychnij konferentsii* [Conference Proceedings of the International Scientifically Practical Conference], *Ekonomichni problemy staloho rozvytku* [Economic problems of sustainable development], Sumy, Ukraine.

5. Chazov Je. (2013), "Startup jak nova forma vedennja biznesu" [Naukovi praci Nacional'nogo universytetu harchovyh tehnologij], pp. 122—128.

6. "Ukrai'na v rejtyngu innovacijnyh kraj'n", available at: <https://www.slovoidilo.ua/2019/07/25/novyna/ekonomika/ukrayina-opustylasya-rejtynhu-innovacijnyh-krajn> (Accessed 13 November 2019).

7. "Startup Ranking. Countries Ranking", available at: <https://www.startupranking.com/countries> (Accessed 13 November 2019).

8. "Ukrai'na v rejtyngah: pozycii' 2019 roku", available at: <https://www.slovoidilo.ua/2019/06/21/info-grafika/polityka/ukrayina-rejtynhax-yak-zmynylasya-pozyciyi-2019-roczy> (Accessed 13 November 2019).

9. Wolf A., Poensgen K. (2017), *BDO International business compass* Publisher: Hamburgisches Welt Wirtschafts, Hamburg, 480 p., available at: https://www.bdo.ge/getattachment/Insights/Publications/BDO-IBC-International-Business-Compass-2017/BDO_IBC17_EN_web.pdf.aspx?lang=en-GB (Accessed 13 November 2019).

10. The official site of BDO International Business compass (2018), available at: <https://www.bdo.global/en-gb/insights/bdo-germany/bdo-international-business-compass-2018> (Accessed 13 November 2019).

11. "Global'nyj rejtyng konkurentospromozhnosti" (2018), available at: <http://case-ukraine.com.ua/news/globalnij-rejting-konkurentospromozhnosti-2018-yak-pokrashhiti-pozitsiyi-nezvazhayuchi-na-padinnya/> (Accessed 13 November 2019).

12. The official site of Doing business (2019), available at: <https://www.doingbusiness.org/en/rankings> (Accessed 13 November 2019).

13. Bab'iachok R.I. (2018) "Osnovni tendenciyi rozvitku startapiv v Ukraini — problemi, pereshkodi i mozhливosti" [Online], available at: <https://www.civic-synergy.org.ua/wp-content/uploads/2018/04/Osnovni-tendentsiyi-rozvytku-startapiv-v-Ukrayini-1-1.pdf> (Accessed 13 November 2019).

14. "Dzherelo finansuvannja Friends, Family, Fools", available at: <https://buduysvoe.com/publications/degroshi-lebovski-dzherelo-finansuvannya-friends-family-fools-fff3f> (Accessed 13 November 2019).

15. Cabinet of Ministers of Ukraine (2009), *On Approval of the Procedure for Registration of Organizations the Activities of which are Designed to Meet the Needs of Small and Medium-Sized Entities*, available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/term/1898> (Accessed 13 November 2019).

16. "Startup-akselerator chy biznes-inkubator — shho krashhe dlja startapu?", available at: <http://startupline.com.ua/startups/startup-akselerator-chy-biznes-inkubator-shcho-krashche-dlya-startapu-chastyna-ii> (Accessed 13 November 2019).

17. "Dzherelo finansuvannja startapiv" (2015), available at: <https://bizua.org/266/dzherela-finansuvannya-startapiv> (Accessed 13 November 2019).

18. "Investycii' v Ukrai'ns'ki startapy" (2019), available at: <https://www.epravda.com.ua/news/2019/04/23/647295/> (Accessed 13 November 2019).

19. Aleksandrova L. (2012), "Biznes-angely investycijny hproektiv", *Finansovyj rynek Ukrai'ny, vol. 2, p. 24*.

20. "Fenomen pryvatnogo investuvannja" (2018), available at: <https://news.finance.ua/ua/news/-/432627/fenomen-pryvatnogo-investuvannya-abo-yak-distaty-groshi-z-pid-matratsiv-ukrayintsiv> (Accessed 13 November 2019).

21. "Fynansyrovanye startapa v Ukraine" (2015), available at: <https://biggggidea.com/practices/1201/> (Accessed 13 November 2019).

22. "Deal Book of Ukraine" (2019), available at: <https://www.slideshare.net/YevgenSysoyev/aventures-dealbook-2019-145451367> (Accessed 13 November 2019).

Стаття надійшла до редакції 29.12.2019 р.